

Seks ungdommers talemål i nedre Melhus

av Kari Anne Vold Ulset

Innledning

Hovedoppgaven min tar for seg talemålet til seks ungdommer i nedre Melhus. Jeg skal *ikke* foreta en diakron endringsstudie hvor melhusdialektens utvikling står i fokus, men derimot gå synkront inn i talemålsutviklingsprosessen. Jeg kommer til å sammenlikne informantene med hverandre, og vil blant annet se på hvordan de snakker i forhold til “tradisjonell” melhusdialekt og trondheimsmål. En diskusjon om hvorvidt vi holder på å få et regionalt talemål i trøndelagsregionen, vil være relevant i denne sammenhengen. I tillegg til denne “*hva-siden*” vil jeg også forsøke å gå *under* dette deskriptive nivået og se på *hvorfor* ungdommer i samme alder og fra samme sted velger ulike talemålsuttrykk.

I denne artikkelen skal jeg ta for meg:

- Melhus i dag
- Perspektiver for oppgaven
- Feltarbeidet
- Foreløpige resultater

Melhus i dag

Melhus sentrum ligger to mil sør for Trondheim og er administrasjons- og servicesenter i Sør-Trøndelags største kommune, sett bort fra Trondheim.

Sentrumskjernen har godt over 4000 innbyggere, men omkring 8000 av kommunens 13000 innbyggere bor mindre enn 10 kilometer fra sentrum. Det som defineres som nedre Melhus, er de som bor i sentrumskjernen og i byggefeltene i ca. tre kilometers omkrets fra Gimse bru (Saksutskrift fra Melhus kommune 1998).

Melhus er tradisjonelt en jordbrukskommune med noe industri, men etter hvert har den blitt preget mer og mer av serviceaktivitet. Fra slutten av 1960-tallet har nedre Melhus vokst voldsomt blant annet i form av flere byggefelt. For å unngå spredt bebyggelse la A/S Melhus Tomteselskap ut flere større byggefelt for salg. Innflytterne har i hovedsak kommet fra Trondheim eller andre plasser i Melhus kommune. Boligutbygginga har fortsatt utover på 1990-tallet. Det er stor rift om tomtene i nedre Melhus, mens færre er interessert i de som ligger mer perifert til (Melbye 1987).

Melhus kommune og sju firmaer fra stedet har arbeidet sammen om næringsutviklinga i nedre Melhus for å forme en videre utbygging av sentrum etter en helhetlig plan. I starten av arbeidet gikk prosjektet under betegnelsen "bygdebyen Melhus", men etter press fra kommunestyret ble det endret til "bygdensenteret Melhus". Plansjefen i Melhus kommune mener ungdommene antakelig ville foretrukket det første forslaget. Denne "navnestriden" tror jeg viser litt av holdningene til by og land i Melhus; de eldre ser helst at Melhus forblir ei bygd, mens ungdommen er mer urbant innstilt.

Folk i nedre Melhus har relativt mye kontakt med Trondheim. Over 2500 av de yrkesaktive i kommunen jobber i byen, og størsteparten av disse bor i nedre Melhus. I tillegg er mange av stillingene som krever høyere utdanning i Melhus besatt av trondheimsfolk, og de blir dermed en del av språkmiljøet. I Melhus sentrum ligger kommunens eneste videregående skole som flertallet benytter seg av, men en del velger å dra til Trondheim (omkring 10–15 %). Barn, voksne og eldre benytter seg mest av kulturtilbudet i Melhus, mens ungdom fra 17–18 år i større grad trekker mot Trondheim. Det ser ut til at melhusungdommens idrettsaktivitet stort sett foregår på Melhus, mens de trekker til Trondheim når de skal på kino, konserter, diskotek og så videre.

Perspektiver for oppgaven

Det er språkets *dynamiske* aspekt som interesserer meg mest. Spørsmål som fascinerer meg er: Hvorfor forandrer språk seg? Hvilke mekanismer ligger bak språkendring? Hvorfor blir noen mennesker lettere språklig påvirket enn andre?

Men hvorfor velge å se på språkendring i Melhus? Jeg har selv vokst opp i et byggefelt nær sentrum, og nettopp derfor hadde jeg i utgangspunktet bestemt meg for *ikke* å skrive om talemålet der. Å velge "heimbøgda" si som emne synes jeg egentlig var for tradisjonelt. En årsak til at jeg likevel valgte å skrive om Melhus, er at jeg i samarbeid med veilederen min, Brit Mæhlum, fant ut at med de ideene jeg hadde, var det ved å *velge* hjemplassen min som forskningsområde at jeg i størst grad fikk holde på med de temaene som interesserer meg. En annen grunn er at jeg ville få anledning til å undersøke om det jeg mener å ha hørt av språkendringer rundt meg, virkelig stemmer også når det blir undersøkt vitenskapelig. Jeg har lagt merke til talemålsendring blant unge mennesker i nedre Melhus, og da både hos de som har blitt boende på stedet og de som har flyttet til Trondheim eller andre steder i landet. Et annet argument for å velge Melhus er at jeg har en kunnskap om plassen og språket som folk som ikke har vokst opp der normalt ikke vil ha. Det gir meg en ekstra ballast, men jeg er klar over at det også kan være en ulempe: Jeg kan blant annet komme til å tolke det jeg hører av informantenes talemål ut fra det jeg *tror* de vil komme til å si, og ikke ut fra det de faktisk sier. En stor fordel ved å velge Melhus var at feltarbeidet ville gå lettere enn ved et annet sted, fordi jeg har jobbet som lærer ved Melhus videregående skole, og dermed kjente forholdene godt.

Hva var så motivasjonen for å se på nettopp ungdommenes talemål? Som så mange andre "språkfolk" har sagt før, synes jeg det virker som om språket er i spesielt stor endring akkurat nå. Jeg mener det er strategisk å se på den gruppen mennesker som er midt mellom barn og voksen, fordi jeg tror det kanskje er i denne alderen at vi er mest opptatt av å søke vår identitet, og dermed finne vårt språklige uttrykk. Derfor vil det kanskje være størst variasjon i denne aldersgruppa, og det er *det* jeg er ute etter å beskrive og forhåpentligvis forklare. Jeg er klar over at det er knyttet en del problemer til arbeid med ungdomsspråk. Vi kan ikke vite om det har skjedd en varig språkendring eller om de enkelte individene bare endrer

talemålet for en periode av livet, for siden og gå tilbake til sin tidligere form, såkalt "age-grading". Forøvrig hadde det vært interessant å gå tilbake til informantene mine om tre-fire år for å se om de fortsatt snakker som nå, eller om de har glidd over i en "voksenvariant" av melhusdialekten.

Ut i fra det jeg nevnte innledningsvis, er det vel åpenbart at jeg i hovedsak benytter meg av kvalitativ metode. Jeg har også tenkt å supplere med enkelte trekk fra kvantitativ metode i analysedelen av oppgaven på den måten at jeg skal telle opp de individuelle variantfrekvensene ved de enkelte språkvariablene.

Jeg har en klar oppfatning av at utviklinga av talemålet i nedre Melhus går i retning av trondheimsmålet. Ettersom jeg primært foretar en kvalitativ undersøkelse, vil jeg knapt kunne si noe generelt om denne utviklinga, men jeg kan kanskje se tendenser. Hos de informantene jeg har, vil jeg se på hvilke trekk fra melhusdialekten som forsvinner og hvilke som står ved lag. Ut fra det jeg har hørt på opptakene mine til nå, vet jeg at dette vil slå svært ulikt ut blant de seks informantene. Interessante spørsmål for meg blir da: Hvorfor beholder noen av informantene mine den tradisjonelle melhusdialekten, mens andre beveger seg i retning trondheimsmålet? Er talemålsendringa ubevisst, eller kan den i enkelte tilfeller være en bevisst handling?

Når jeg skal sammenlikne de seks informantene, har jeg tenkt å prøve å plassere dem langs en akse der melhusdialekten og trondheimsmålet er ytterpunkter. Ut fra de opplysningene jeg har fått fra informantene mine, har jeg lyst til å prøve å lage en modell som kan forklare *hvorfor* disse seks ungdommene snakker ulikt. Til å gjøre dette har jeg blant annet tenkt å bruke Bourdieu på noenlunde samme måte som Akselberg har gjort i sin doktoravhandling om vossamålet (Akselberg 1995); nemlig å dele informantenes interesser og verdier inn i sosiale felt for å se om dette korrelerer med talemålet deres. Dette vil naturlig nok bli på et annet nivå enn hos Akselberg, også med tanke på at min undersøkelse er kvalitativ. En hypotese er at informanter med "tradisjonelle" interesser og verdier i større grad bruker melhusdialekt, mens informanter med "moderne" interesser og verdier ligger nærmere trondheimsmålet. På et spørreskjema spurte jeg elevene blant annet om fritidsinteresser og verdier. Ut i fra det

jeg kan se så langt kan det være en sammenheng mellom det de selv mener de står for og slik de snakker. Under selve intervjuene prøvde jeg å kartlegge informantenes sosiale nettverk, med tanke på å benytte meg av Leslie Milroys nettverksanalyse.

Feltarbeidet

Feltarbeidet gjorde jeg på Melhus videregående skole, og det foregikk i februar og april 1998.

Første runde var et spørreskjema som jeg delte ut til alle avgangselevne ved skolen. Jeg valgte såpass gamle elever fordi jeg tenkte de da hadde reflektert noe over språk og endring i og med at de har lært om disse temaene i undervisninga og at de har modnet personlig. I tillegg har de blitt så gamle at de drar til Trondheim på fritida og møter både ungdom og talemål derifra. Denne kontakten er en naturlig del av språksituasjonen på Melhus. Jeg hadde vært vikar i alle avgangsklassene, dels året før, dels i tidsrommet rett før skjemaene ble utdelt, så alle elevene visste hvem jeg var fra før.

I utgangspunktet ønsket jeg gjennom disse skjemaene bare informasjon om elevene for å velge ut de "rette" informantene. Men så tenkte jeg at jeg kunne slå to fluer i en smekk og få opplysninger om blant annet elevenes fritidsinteresser, sosiale nettverk og tanker rundt temaer som by og land, språk og identitet, i tillegg til personalopplysninger om elevene og foreldrene deres. Jeg var klar over at denne "metoden" ikke var helt god, blant annet på den måten at navnet deres på papiret ville kunne bety at de ikke ville være helt ærlige. Av praktiske årsaker valgte jeg likevel å gjøre det slik. Jeg presiserte at det var frivillig om de ville svare, og forsikret dem om at ingen andre enn meg ville få se besvarelsen deres. Ingen hadde betenkeligheter med å svare, og det virket som om de syntes det var litt stas å få være med på en slik undersøkelse. Ut fra åpenheten i svarene deres virket det som om elevene hadde tillit til meg og ikke følte seg hemmet av framgangsmåten min. Jeg fikk mange svært interessante opplysninger, meninger og tanker som jeg vil bruke både direkte og indirekte i analysen. I tillegg fant jeg de seks hovedinformantene mine.

På forhånd hadde jeg satt opp noen kriterier som skulle være bestemmende for informantutvalget mitt:

- ungdommene skulle ha bodd i nedre Melhus siden skolestart
- ungdommene skulle ha ulik sosial bakgrunn
- informantgruppens foreldre skulle ha ulik geografisk opprinnelse.

Å se på hvor foreldrene til ungdommene kommer fra, tenkte jeg kunne gi meg en liten anelse om hvor stor innflyttinga til Melhus har vært. Etter å ha gått igjennom besvarelsene til alle elever som bor i nedre Melhus, både på yrkesfaglig og allmennfaglig studieretning (VK II), viste det seg at kun *to* elever hadde en forelder fra Melhus kommune, og bare en av disse var fra nedre Melhus. Dette sier mye om innflyttinga til Melhus. Elleve av de tolv foreldrene kommer fra Sør-Trøndelag, mens den siste er fra Nord-Trøndelag, så alle informantene mine har trønderforeldre. To av dem har en forelder fra Trondheim.

Fem av informantene var avgangselever på allmennfaglig studieretning våren 1998, mens en gikk på yrkesfaglig studieretning. Ut fra egen erfaring synes jeg det ofte kan virke som om elever på yrkesfag og allmennfag har ulikt interesse- og verdigrunnlag, og jeg tenkte at dette kanskje kunne gjøre utslag i talemålet deres. Yrkesfagsinformanten min er to år yngre enn de andre fordi ingen eldre YF-elever bodde i nedre Melhus skoleåret 1997/98. Dette kan muligens komme til uttrykk i talemålet hans slik at de eventuelle forskjellene ikke skyldes ulike yrkesvalg, men rett og slett alder.

Jeg bestemte meg for å foreta dybdeintervju med lydbåndopptak. Intervjuene ble tatt opp på et grupperom på skolen i skoletida. Jeg tror det følte mer naturlig for elevene at intervjuene ble tatt på skolen enn om jeg hadde kommet hjem til dem. Et hjemmeintervju tror jeg ikke hadde skapt mer avslappede elever, tvert i mot kunne en slik situasjon blitt ubehagelig kunstig. Jeg valgte å foreta intervjuene på én dag, og brukte ca. en skoletime på hvert intervju. Jeg brukte vanlig kassettspiller uten mikrofon for å gjøre situasjonen mindre formell, slik at de skulle glemme at det de sa, faktisk ble foreviget. Jeg la ikke skjul på at det var talemålet deres jeg var interessert i, men jeg har ikke inntrykk av at noen "la om" bevisst av den grunn. Noe som likevel er en viktig faktor her, er mitt eget talemål, som jeg vil plassere midt mellom den tradisjonelle melhusdialekten og trondheimsmålet. Kanskje kan det være interessant å høre om det er variasjon i talemålet *mitt* i de seks intervjuene.

Målet var at elevene skulle kjenne seg trygge og avslappet i intervju situasjonen, og at opptaket skulle være mer en samtale enn et intervju. Jeg hadde laget ei liste med tema vi kunne prate om, men informantene fikk selv styre samtalen. Det ble mye prating om det ungdommene var opptatt av, så jeg følte jeg ble relativt godt kjent med dem. Samtalene ble veldig trivelige; vi drakk brus og det ble mye fliring. Et par av dem snakket om hvor interessant de syntes dialekter var, også etter båndet var stoppet. Det kan tyde på at også informantene fikk noe ut av opptakssituasjonen, slik intensjonen for et kvalitativt intervju er.

Foreløpige resultater

Selv om jeg ikke har begynt på analysearbeidet ennå, har jeg lagt merke til enkelte mulige mønstre i informantenes talemål. Hovedtendensen ser ut til å være at ungdommer i nedre Melhus har mistet en del tradisjonelle melhustrekk i talemålet som har blitt erstattet av trekk fra trondheimsmålet. Eksempler på talemålsendringer blant mine informanter (foran>-tegnet, tradisjonell melhusdialekt. Bak >-tegnet, de språklige utsagnene til noen av informantene):

1. *Palatalisering i endestaving faller bort (jeNtaN > jeNtan, bilaN > bilan) (N=palatalisering)*
2. *Apokope i jamvektsord (vårrå > vær, fårrå > fær)*
3. *Personlig pronomen, femininum (ho > hula)*
4. *Diftongering av opprinnelige monoftonger (vet > veit, sten > stein)*
5. *Eiendomspronomen, 2. person flertall (dåkk > dåkker)*
6. *Hannkjønnsordet bil i bestemt form entall (bil'n > bila)*
7. *Trykk på siste stavelse i stedet for på første (åppelsin > appelsin, sjokkolade > sjokolåde)*

Flere av disse endringene, særlig punkt en og to, er markante talemålsendringer som samtidig er typiske for trondheimsmålet. Alle disse endringene ser imidlertid ikke ut til å gjelde samtlige informanter. To av dem har bevart veldig mye av "gammeldialekten" i forhold til de fire andre og skiller seg relativt mye fra det jeg oppfatter som gjennomsnittlig for

talemålet til ungdom i nedre Melhus. Det ser altså ut til å være individuelle forskjeller i materialet mitt, noe som gir meg mye å jobbe videre med.

Litteratur

- Adresseavisen* 3. november 1998. Reportasje: Slik kan Melhus bli.
- Akselberg, Gunnstein. 1995. Fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken. Ein analyse av det sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune. Doktordisputas ved Universitetet i Bergen 2. desember 1995. *Mål og minne* 2. 1996.139-192.
- Melbye, Arnfinn (red.). 1987. *Melhus kommune. Jubileumsskrift ved kommunejubileet 1837-1987*. Melhus kommune.
- Melhus kommune, saksutskrift. 1998. *Næringsutvikling i Melhus sentrum - Leirområdet*. Melhus kommune.
- Sande, Inger Marie. 1978. *Talemålet i Flå i Sør-Trøndelag*. Uprenta hovudoppgåve. Universitetet i Trondheim.
- Sveia, Hans Ole. 1984. *Trondhjem-Støren jernbane 120 år 1864-1984*. Gauldal Historielag.